

Beszélgetés a 70 éves Schöpflin Aladárral

Schöpflin Aladár október 4-én töltötte be hetvenedik életévét. Ő a legnagyobb élő magyar kritikus és ezt a rangját harminc éve tartja, egyenletesen és gesztus nélkül. Lehet, hogy a fiatal írók és esszéisták közül lesznek, akik elfeledkeznek a hetvenéves Schöpflinről — legalább gondolatban — megemlékezni. Az a száraz szerénység, ami ezt a nagyon érzékeny embert mindig jellemzte, nem tolakszik a környezet eszméletébe, különösen ma, amikor annyian vannak, akik oly színesen és szent lázban égve tudnak beszélni — önmagukról.

A Schöpflini magatartást bizonyára többen anakronisztikusnak érzik napjainkban, de csalódnai fog-nak. Ritkán volt még magyar író koroktól, pártoktól, jelszavaktól és divatoktól olyan benső nyugalommal független, mint Schöpflin és

éppen ebben lesz a maradandósága. A stílusa soha nem volt szívessé-
tően izgalmas, de nem is fog kiöregedni; életében nem ismerte a kilengéseket, az utókor előtt nem fogja ismerni a bukást.

Már gyermekfejjel szerettem és tiszteltem Schöpflin írásait. Egyszer azzal játszottam, hogy mit mondanának fróink, ha az ismert gyermekjáték szavait kellene behelyettesíteniük. Schöpflin ezt mondta: „Az Eötvös-kollégiumból jöttem. Mesterségem címe: *Suum cuique*.“ Mindenkinek a magát, mindenkit a maga mértéke szerint — a legnagyobb kritikus adottság ez a világon! Szigorúan úgy kéne fogalmazni: az egyetlen kritikus adottság és ritkább a rádiumnál. Sugárzása gyógyít és szétbont, közelségét a legtöbb halandó bámulja és féli.

Csendes csoda

Mielőtt elmentem, hogy „interjú kérjek“ a hetvenéves Schöpflintől, találomra visszalapozgattam huszonhat lepergett év különböző *Nyugat* számain. Lehet a véletlen játéka, de a valószínűség számítás szerint nem az, hogy e rendszeresen lapozgatásnál Schöpflin írásai között nem akadtam, az elmúlt évek távlatában sem, téves vagy döntő vonásokban eltűzött Schöpflin-ítéletre. Ha *Gárdonyi* Gézáról volt szó, vagy *Lengyel* Menyhértől, *Ady* Endréről vagy *Molnár* Ferencről — végleteket villantok fel — az ítélet józan, igazságos és emberséges. „Közírók“ megfellebbezhetik a pillanat neuraszténiainak parancsára, az irodalom aligha fogja fellebbezni egyiket is. Ez a nem tévedő ízlés, egy nagyon higadt, nyugati és urbánus léleknek az a rendkívüli képessége, hogy megértsen és megszeressen olyan a lényével ellentétes természeteket, mint *Ady* vagy *Móricz* Zsigmond, majdnem csodálatosnak mondható. Csendes csoda. De minthogy irodalmi életünkben semmiképpen nem törvényszerű, tehát a fogalom lényeges tulajdonsága alapján, bizony mégis csak — csoda.

Egy jóbarátja arról beszél, hogy a hetvenéves író ünneplésére a

Nemzeti Színház amúgy is dús műsorában felújíthatná a *Vége a szép nyárnak* című Schöpflin-darabot, ami a *Mossóczy Pál szép nyara* regényéből íródott. A darabot tizenhét évvel ezelőtt játszották. De ezen a kis színházi megemlékezésen kívül, lenne még irodalmi program is. Ki lehetne adni újonnan a *Pirosruhás nőt*, ezt a nagyon finom és pontos rajzú Schöpflin-regényt, amire ráillik a kritikus Schöpflin Aladárnak egy szép megállapítása: „...mert a mérték a művészet törvénye. Az a művész, aki nem akar egy vonallal sem nagyobb súlyt emelni, mint amennyit bír. Kisebbségi művész vagy nagyobb művész, de művész.“ És főleg kezdetnek ki lehetne adni egy kötetnyi válogatott Schöpflin-tanulmányt. Minderről nem hallottunk semmit.

De nagy örömeinkre hallottunk egy másik megemlékezésről, amit Schöpflin barátai és tisztelői nyújtottak át születésnap ajándékként a komoly betegségből felépült hetvenéves írónak. A szétszórtan megjelent *Schöpflin-írók bibliográfiája* ez és akik ezt összeállítják és elolvassák, tudják majd, hogy hol keressék a magyar irodalom és színház elmúlt négy évtizedének mérlegelően hű krónikáját.

A nagy generáció

Amikor szobája ajtában fogad, mindketten kicsit elfogódottak vagyunk. Jellegzetes tartásában áll előttem: könyökét szorosan törzséhez simítja. Kis félszűrség, mély zárkózottság, a gesztusoktól, a póztól való tudatos tartózkodás él ebben a lezserított ruhadulban.

Magam, mint riporter, szinte komikusan betölthetetlen feladatnak érzem, amire vállalkoztam. Egy pályafutás emlékeiről kérdezgetni, amikor ezt a pályát mindenki érintette, aki a század elejétől kezdve Magyarországon az írott szó jogán számított — igazán elhökkenő és reménytelenül gazdag téma. Mit mondhat a szemtanú és a kortárs, aki mindent látott a kulisszák mögül és mindent megértett a művekben; a legidősebb a gárdából, aki túlélte a nagy generációt, felfedezőt és felfedezetteket egyaránt: *Osvátot*, *Adyt*, *Kaffkát*, *Babitsot*, *Móriczot* és mennyit a kisebbek közül... Hogyan lehessen erről beszélni?

— A *Vasárnapi Ujság*-nál kezdtem — mondja kérdésemre Schöpflin —, polgárember voltam, tanár, nem volt egyetlen fróismerősöm, nem jártam a New Yorkba vagy más irodalmi kávéházba, kívül voltam mindenféle baráti körön vagy klikken. Könyvekről írtam, eleinte gyakran névtelenül, az írók kezdtek kérdezősködni a cikkek szerzője után, egyik-másik felkérésre, észre sem vettem és már bele-sodrótam az irodalmi életbe. A *Vasárnapi Ujság* szerkesztője akkor *Hoitsy Pál* volt. Üriember, aki nem korlátozta a munkatársakat véleményükben. Nemsokára átvettem az irodalmi rovat vezetését és meg is tartottam mindvégig.

— Ebbe az időbe esett megismerkedésem *Ady* Endrével, akit ha nem is éppen én „fedeztem fel“, de az első voltam abban, hogy fővárosi lapban helyet adtam írásainak és verseinek. 1907 tavaszán volt, *Adyt* már régebben figyeltem. Akkor jelent meg aztán az

megférhetnek egy folyóirat keretében. Az emberek között persze akkor is voltak ellentétek és antipátiák, de az a krónikus ingerültség és sértődöttség, ami ma eluralkodott, ismeretlen volt. Szabolcska is belátta igazamat és szépen tovább küldte, egy kis „duzzogás“ után, verseit a lapnak.

— *Adyval* ott, a *Vasárnapi Ujság* szerkesztőségi szobájában ismerkedtem meg. Anélkül, hogy előbb akár őt, akár az arcképét láttam volna, azonnal tudtam, hogy csakis *Ady* lehet a férfi, aki a szobámba belépett. A szemére emlékszem, ahogy akkor láttam, a szájára és a ruhájára. Párizsról beszélgettünk és a verseiről. Később igaz barátság fejlődött közöttünk.

— Egy másik író, akire a legelső között figyeltem fel, *Kafka* Margit volt. De őt még előbb felfedezte talán *Osvát* Ernő, a legjobb magyar szerkesztő és kritikus, akinek írói munkásságát betűnemen-
igen őrzi, csak a *Nyugat*, mint mű és azok a bírálókat, amiket előszóval adott íróknak. *Osvát* volt egyébként, aki engem is felkeresett

Az igazi választóvonal maiak és régiek között

Kérdem, miben látja a leginkább szembeötlő különbségeket a mai fiatal újságíró- és író-generáció és a megelőző nemzedék között.

— A maiak műveltebbek — mondja megfontoltan. — Tagadhatatlan, hogy sokkal műveltebbek. Tudományos és szociológiai képzettségük nagyobb, irodalmi ismereteik szélesebb körűek, mint a megelőző nemzedéké voltak. Mondjuk, az újságírók társadalmi helyzetükben „avanzáltak“, polgáriasodtak, viszont úgy ők, mint az írók, írói helyzetüket nézve sokkal rosszabb sorban vannak.

— A megelőző nemzedék kevesebbet olvasott, de többet „tudott“. Nemcsak művészetben, de ösztöneivel is biztosabban tudott, ítéletei és megérzései jobbak voltak. Ezt pedig belső függetlenségének köszönhette. En itt látom az igazi elválasztó vonalat maiak és régiek között. A függetlenség az, ami el-sorvadt. Már nemcsak a külső körülmények adta függetlenség, ami a kisebb baj, de a belső függetlenség. A megelőző nemzedék írói

és megkért, hogy írjak az akkor induló *Nyugat*-ba. Rövid idő múlva nevem a folyóirat élére is felkerült a főmunkatársak névsorába. Teljes szabadságom volt. Egyszerre vezethettem a konzervatív *Vasárnapi Ujság* irodalmi és kritikus rovatát és ugyanakkor állandó munkatársa voltam a legnagyobb irodalmi és félig-meddig politikai színezetű harcok középpontjában álló *Nyugat*-nak. A *Nyugat*-ban* szabadon írhattam *Mikszáth*ról, *Gárdonyi*ról vagy más, az úgynevezett *Nyugat*-körön kívül eső írókról, a *Vasárnapi Ujság*-ban pedig a forradalmi *Ady*-, *Móricz*-, *Babits*-nemzedékről. Mondom, más idők voltak.

— Mindig örültem, ha fiatal embert érvényesüléshez segíthettem. Nemrég mosolyogtam is, mert *Zilahy* Lajos visszaemlékezéseiben megdicsért, mint az egyetlen szerkesztőt, aki az ő ifjú korában azonnal elolvasta a behozott verset. Ezt különben nemcsak *Zilahyval*, de lehetőleg mindenkiel megvettem szerkesztő koromban. Részen, mert tudtam, hogy az ifjú költőknek mindig nagyon sürgős a pényz.

Kis nevetéssel:

— Ez az egy, amiben most sincsen más világ.

nemcsak a jelszavaktól, úgynevezett uralkodó áramlatoktól voltak függetlenebbek, de más erős egyéniségek hatásától is, mindenki így kezelt valaki lenni a maga formája szerint és senki sem várta a másiktól, hogy csak valami egyedül üdvözítő irányzatot lehet szolgálni.

— Igaz, hogy *Ady*, *Babits* vagy *Móricz* irtózatossá harcok középpontjában állottak, a polgári, tanári pályát választott *Babits*nak súlyos kellemetlenségei is voltak egy-egy erősebb verse miatt, de az, hogy beléjük lehetne fojtani a szót tökéletesen távol állott az akkori közgondolkodástól. Így történt, hogy ez a nagy írói nemzedék harcok árán, de mégis szabadon és teljesen érvényesült a végén. Ma ez elképzelhetetlen volna. A legnagyobb adottsággal sem lehetne ma valaki sem *Ady*, sem *Babits*. Ha elképzelhető volna a belső függetlenség ahhoz, hogy gondolatai formát kapjanak — és mint mondtam, ezt a függetlenséget sem látom —, akkor is reménytelen volna a külső érvényesülés útja.

Írók és regények válsága

Kérdem Schöpflint, mit tart arról a felfogásról, hogy nálunk most a tanulmányírók kora köszöntött be és az esszé az uralkodó divat.

— Igen — feleli —, a fiatalok között elsorogó esszéisták akadnak; ez összefügg a szélesebbkörű utazással és műveltséggel, amit említettem. Tanulmányíróink baja, hogy ők is ingerültebbek a kelletnél. És a műveltség szélesebb körűt a látókor vagy a baráti kör rövidebb sugara zsugorítja. Vanak, ahol kontinensekben gondolkoznak. Nálunk inkább klikkekben.

— Természetesen, mint minden általánosításban, ebben is van igazságtalanság. Ezzel kapcsolatban hogy a tanulmányírás csábítja legjobban a fiatal írókat — folytatja kissé áttüzesedve —, Maga a regény utolsó években észlelhető kiszikkadását említette, főleg francia irodalmi vonatkozásban. Ezt a kiszikkadást én nemcsak néhány évről datálnám; az angol és amerikai nagyon dús és élő regényirodalmat kivéve, majdnem mindenütt megtalálhatók ennek a processzusnak tünetei. Nekem az igazi író mindig az marad, aki teremt és kitalál, mégpedig embereket teremt és mesét talál ki. Nézzem körül, hogy ilyen értelemben bizony kisebbednek és kevesbednek az írók.

— Hol van ma a regény balzaci gazdagsága? Hol van a figuráknak az a zsúfoltsága, hogy mindenütt emberekbe botlom, akik érdekelnék, kíváncsiságomat izgatják, vonzanak, mint ahogy az igazi nagy regényekben volt és a teremtő írók műveiben mindig megvan? Alig volt még kor izgalmasabb és emberí anyagban bőségesebb, mint ennek a századnak első fele, de hol marad ennek lecsapódása a regényekben? Még a részletekből is milyen keveset kapunk. Hát még egy olyan átfogó, teljes panorámá-

ból, mint amilyen a napoleoné viharra és a múlt századbeli egész orosz életre a *Háború és Béke* volt.

(Ez az a pont, amikor az ünneppel félig hangosan, félig gondolatban vitatkozom. Írtak két regényt, amiben „minden benne van“ a mai emberről, úgy, ahogy a világ legnagyobb regényében, a *Háború és Béke*-ben. *Martin du Gard* *Les Thibaults*-ja az egyik, *Th. Mann* *Varázshegy-e* a másik.)

— Jó — mondja Schöpflin —, de nézze meg, hogy általában hány ismerőse volt a régi regényekből és hány a maiakból. A regényekben már nem is emberek vannak, hanem végtelen monológok gyakran, vagy értekezések, vagy egyszerűen aperszük. Elismert fróink regényeiben alig néhány embert találunk és alig valami mesét, az emberek is meglepően egy-stílusúak és egysíkúak. Pedig semmi sem olyan élő a világon, mint egy regényfigura. Én elmondhatom, hogy az ember, akit a földön legjobban ismerek, akiről magammal is többet tudok és aki a legközelebbi barátom minden teremtett lény közül, talán azért is, mert oly kevéssé hasonlít hozzám — *Don Quijote*.

— Az írás teremtés, igazmondás és kitalálás. De mint teljes művészet csak mind a három együtt. Embert kell alkotni, igazat kell mondani és mesét kell írni. — Ez az író.

— És az olvasó? — kérdezem búcsúzóul.

— Erről ne is kérdezzen — tiltakozik. — Évtizedek óta vagyok kiadóállalati lektor és még ma is, bizony néha gyengélkedve, naponta fél regényt olvasok el. Talán ezért is beszéltek olyan fanyarul róla.

Fanyarul? Nem; csak úgy, mint egy pap, aki híven szolgált. Szeretettel, szigorúan és tisztán.

Vámos Magda

TELEFONSZAMAINK:

Szerkesztőség *128-428
Kiadóhivatal *126-726
Nyilvántartási és hirdetésosztály *120-130